

Ленке Чикхеи /Будапеща/

ПО СЛЕДИТЕ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА БЪЛГАРСКА
АРИСТОКРАЦИЯ В УНГАРИЯ

Отдавна имам твърдото убеждение, че унгарските архиви и библиотеки все още крият множество ценни, неразработени документи, които могат да допринесат за изясняването на слабо документираните събития и процеси в по-далечното минало на българската история. Особено добри резултати могат да се очакват от изследването на тези лица или групи, които в различни времена са избягали от България да търсят убежище в нашата страна. Специално ме занимава съдбата на българската аристокрация след падането на Втората българска държава под османско иго. Както е известно, единственото лице за което вече е доказано, че е избягало в Унгария, тук е получило именния и е оставило потомство чак до XVI век е Фружин, син на цар Иван Шишман. Преди години попаднах на името на Крали Марковия брат Димитър, който през 1406 година също е живял в Унгария и, изглежда, също е оставил потомци, както доказват документи от 1493 и 1494 година, в които се среща името на благородниците Петър и Георги Вълкашин от Крашофьо. Освен това обаче прави впечатление и голямото мнозинство благородници с фамилното име Болгар, което се среща в дарителните грамоти от края на XIV до средата на XV век. Също така не можем да пренебрегнем такива топоними като Болгаром, Болгармезьо, Болгарфалва, Шишманд и т.н. Близо осем години вече се занимавам със събирането и систематизирането на тези сведения и документи, които – покрай други изследвания от етнографски характер – могат да дадат представа за миграционните процеси на българите през вековете.

В течение на работата попаднах на уникален документ.

Това е десеттомната ръкописна творба на Юлиан Пеячевич *Forschungen über die Familie der Freiherren und Grafen Pejacsevich und die stammverwandten Freiherren von Parchevich, Knezevich, Thoma-Gionovich und Czerkiczy zur näheren Erläuterung der im Jahre 1876 zusammengestellten grossen Stammtafel. Wien, 1876.* Авторът не е неизвестен сред българистите: неговата студия за архиепископ Петър Парчевич, излязла през 1880 г. в поредицата "Archiv für österreichische Geschichte" е най-пълният труд за дипломатическата дейност на великия чипровчанин. За споменатия десеттомен ръкопис също имахме сведение: българският превод на Иречековата "История на българите", издаден през 1978 г., който в подлистни бележки дава и записките на автора, на 435-а страница под номер 57-и отбелязва съкратени сведения за най-интересната част на този труд, която и аз искам да ви представя.

"Forschungen" на Юлиан Пеячевич представляват сборник от всякакви документи, които имат макар и най-малка връзка със споменатите и сродените с тях семейства, както и с българската история, по-специално с Чипровци. Юлиан Пеячевич е водил широка кореспонденция за да събере тези сведения, всички цитати у него са дадени с филологическа точност. Томовете имат формат 28 на 21 см, общият им обем е трудно определим, понеже на места липсва, или е погрешно написана номерацията на страниците, но достига няколко хиляди страници. Веднага трябва да добавя, че 90 процента от материала представлява интерес единствено за самите семейства, или за изследвачите на австро-унгарско-хърватската аристокрация от XIX век. Но останалите десет процента, които са не по-малко от 300-400 ръкописни страници, според моето лично мнение, представляват голям интерес преди всичко за България. Ръкописът е на немски език, с готически шрифт, четлив труд на калиграф-професионалист. Томовете са богато илюстрирани с фотографии, гербове и други материали. Сборникът е литографиран, има един екземпляр в Националната библиотека "Сечени" и един в Университетската библиотека. Тук искам да представя само най-интересния документ: семейната хроника на Пеячевичи.

Всъщност те са две хроники – една на латински с немски превод, вероятно от началото на XVII век, и една – на немски, която е съставена въз основа на латинския летопис от началото на XIX век. Разлика има в генеалогичната линия, която е коригирана в немския вариант и в описанието на Чипровското въстание. Също така, както е логично, по-новата хроника съобщава някои данни и за по-новите членове на семейството.

Първото интересно твърдение и на двата документа е, че първоначалното старо име на семейството е *Comitabuli* или *de Comitibus*. Това се утвърждава и от творбата на Фарлати "Илирикум сакрум", където във връзка със софийския архиепископ Стефан Кнезевич четем следното: "В нашите документи се среща под името Кнезевич, Кнезвич понякога *de Comitorulis* обикновено *de Comitibus*." Тук трябва да отбележим, че в старобългарската история това е името на цар Самуиловия род. Дали обаче споменатите семейства наистина са потомци на Самуиловия род, това е въпрос на по-нататъшно изследване. За всеки случай летописите твърдят, че този род е прастар, както в България, така и в Босна.

Първото лице, което се споменава като родоначалник, е Парча, който, според летописите, от България бяга в двореца на босненския крал Твартко. В Твартковия дворец наистина има един Пурча воевода, който се споменава в няколко грамоти, между 1354 и 1380 г. При това вариране на първата гласна трябва да предположим, че името му всъщност е било Пърча, което име, като прякор, е живо до ден днешен за мъж с остра брада, или за хитър, подвижен човек. Толкова повече, че в стария герб на Парчевичите виждаме два козела един срещу друг. Единият син на Парча, Андрия Парчевич, е бил пратеник на българските царе Иван Шишман и Страцимир при унгарския крал Людовик I. За мисията и заслугите му се споменава и в трите грамоти от 1657, 1668 и 1712 г., в които се дават привилегии на Парчевичите и сродените с тях семейства. Другият син на Парча, Никола Парчевич води българската войска в битката при река Марица през 1371 г. /Това е битката, където пада убит крал Вълкашин/. Синът на Никола, Петър бяга в Сърбия със Страцими-

ровия син Константин, при крал Стефан Лазаревич. Същият Петър умира през 1419 г. в Призрен. Синът му Никола II. бяга в Унгария, и по време на крал Сигизмунд участва в няколко похода срещу турците. Синът на Никола II., Гиони воюва срещу турците заедно с Йоан Марамонте /според летописите Матамонте/, и през 1481 г. си възвръща именията в България. Смятам, че именно това е твърдението, което най-много шокира съвременния читател. В летописите е точно определено, кои са тези имения: крепостите Кнезе на река Скит, Зерка или Церка "в другата част на България", и Пеячево в Стара планина. Що се отнася до крепостта Кнезе, това по всяка вероятност е днешният град Кнежа в Северозападна България, близо до река Скит. Тази местност на старите карти се пише именно под форма Кнезе. Крепостта Церка е дадена на картата Mercator от края на XVI век, и на картата на Santelli от XVII век горе-долу на едно и също място: северозападно от Варна, при извора на река Каменица, по северните склонове на Стара планина. Пеячево не можах да намеря на картите. Йоан Марамонте е историческо лице, Ива Црноевич, който през 1480-1481 г. като съюзник на Венеция наистина участва в поход срещу турците.

Както казва немският летопис, именията, взети обратно от турците, биват разпределени между синовете на Гиони, които по тези имения си вземат фамилното име, и стават Пеячевичи, Кнезевичи и Церкичи. Според латинската хроника обаче турците скоро ги изгонили пак от тези имения, и четиримата синове: Йоан, Димитър, Стефан и Тома, заедно с баща си Гиони отишли да живеят в Чипровец.

По-късно Йоан и Димитър - или, по-вероятно, техните потомци - са се изявили в похода срещу молдавския княз Яков през 1563 г. Според немския летопис по това време вече са признати за благородници и барони в Унгария.

Внук на Йоан е Петър Парчевич, архиепископ на Марцианопол, известен дипломат на своето време. Внук на Стефан е Йоан Стефан софийски архиепископ, който играе важна роля в Чипровското въстание, както ще видим по-нататък. Правнук на Димитър е Георги Пеячевич, пълководец, вожд на Чипровското въстание.

Както Георги Пеячевич, така и Йоан Стефан Кнезевич избягват в Унгария след потушаването на въстанието. Потомците на Пеячевичите стават най-богатите аристократи на Сремско и Славония. Интересно е да се отбележи, че през 1866 г. между кандидатите за българския престол фигурира името на Габриел Пеячевич – брат на Юлиан, съставителя на сборника.

Накрая искам да обобщя това, което пишат летописите за Чипровското въстание.

През 1688 г. император Леополд, позовавайки се на заслугите на Петър Парчевич, изпратил писмо до архиепископа на Сърдика, с молба да подкрепи със своя авторитет делото на християнството и напредването на императорските войски. Архиепископът обещал, че ще направи всичко, което е по силите му. Веднага изпратил своя близък роднина, Георги Пеячевич с една мощна българска войска при генерал Ветерани в посока към Караншебеш и Шикловар; тази войска при Оршова срещнала и победила турците. В същото време пристигнала императорската заповед при генерал Капрара да изпрати един корпус на българската граница, с помощта на българите да навлезе в България и там да се настани на зимен стан. Генерал Капрара наредил на генерал Хайслер да тръгне в този поход с шест регимента. Георги Пеячевич, подкрепен от хусарския полк на Чаки, водел авангарда. Шом навлезли в българска земя, цяла България се вдигнала на бунт под ръководството на своя архиепископ Кнезевич, и се присъединила с оръжие в ръка към войските на Георги Пеячевич. Георги превзел няколко крепости, между които и Брановица. Заедно с Хайслеровите войски дълбоко навлезли в турските територии и избили всички, които срещнали в България.

А когато споменатият Георги с българските войски, с четирима капитани от Чипровец и още толкова от Копиловец, искали да разбият войските на Тьокьоли, за да си проправят път, един дезертър ги предал и претърпяли много тежко поражение. Тук загинали няколко хиляди българи. Тази битка станала неочаквано при Кутловица /днес Михайловград/. Останалите се прибрали в Чипровец, който бил укрепен набързо, и дълго време храбро и с успех защищавали града срещу Тьокьоли и не се предали,

макар че Тьокьоли ги примамвал с християнско име, с рангове и имения в Трансилвания. Но турците и татарите нахлули там в голямо множество, атакували и превзели това място, и с огън и меч опустошили всичко наоколо. Както казват, скъпоценностите, събирани през дълго време на траен мир, били изнесени от града с повече от сто каруци. Цяла България била опустошена. По-голямата част от населението избягала в Стара планина, а по-малката част с Георги Пеячевич – в Унгария. Георги и останалите живи благородници се присъединили към императорските войски, и подкрепили императора. По време на тази емиграция загубили големи доходи и имения, между другото и богати сребърни мини. Успели да пренесат само една нищожна част от съкровищата си и немного пари: с тях купили първите си имения в Срем и Славония.

Разбира се, достоверността на събитията, които се споменават в хрониките, трябва да бъде изследвана и доказана. Но смятам, че едно нещо личи съвсем ясно от казаното дотук: историята на фамилията Парчевич е история на непрекъснатите борби срещу поробителя. България може да се гордее с този болярски род.